

HUBERT KUPIEC

POBYT NIELETNICH W PLACÓWCE RESOCJALIZACYJNEJ JAKO DOŚWIADCZENIE MOTYWUJĄCE DO ZMIANY

1. PRZEJAWY I UWARUNKOWANIA NIEDOSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO MŁODZIEŻY

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich sąd rodzinny może orzec wobec osoby w wieku od 13 do 17 lat, która dokonała czynu karalnego, lub osoby od 10 do 18 lat, która przejawia symptomy demoralizacji, środek wychowawczy w postaci umieszczenia jej w młodzieżowym ośrodku wychowawczym. Przy czym czyny karalne obejmują różnego rodzaju wykroczenia i przestępstwa, natomiast do znamion demoralizacji zalicza się nierealizowanie obowiązku szkolnego, zażywanie środków psychoaktywnych oraz uprawianie nierzędu. Opisywany w literaturze naukowej wachlarz przejawów demoralizacji jest znacznie szerszy i oprócz wymienionych obejmuje jeszcze: notoryczne kłamstwa, wagary, ucieczki z domów, ryzykowne zachowania seksualne, wszystkie rodzaje przemocy i agresji, lenistwo oraz wandalizm (Lipkowski, 1976; Wójcik, 1984). Wymienione zachowania szkodzą innym i utrudniają nawiązywanie satysfakcjonujących relacji interpersonalnych, co z czasem prowadzi do niekorzystnych następstw w psychospołecznym rozwoju młodzieży. Dlatego są one traktowane jako symptomy niedostosowania społecznego, którego pojęcie znacznie lepiej niż niedookreślony w ustawie termin „demoralizacja” oddaje złożoność nieprawidłowości, które utrudniają przestrzeganie norm i oczekiwań społecznych. W odniesieniu do nieletnich objawami nieprzystosowania społecznego oprócz wymienionych zachowań problemowych

Dr hab. HUBERT KUPIEC – Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki; adres do korespondencji: ul. Ogińskiego 16/17, 71-431 Szczecin; e-mail: hubert.kupiec@usz.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7188-008X>.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

są także ich negatywne reakcje na oczekiwania społeczne związane z realizacją przypisanych im ról społecznych: dziecka w rodzinie, ucznia w szkole oraz koleżanki lub kolegi w grupie rówieśniczej (Pytka, 2000). Wymienione symptomy są tylko zewnętrznymi manifestacjami wielu wewnętrznych deficytów i zaburzeń, jak choćby postawa antagonistyczno-destrukcyjna (Czapów, 1978), które kształtują się w procesie dorastania w niekorzystnych rozwojowo warunkach, w jakich wychowuje się dziecko.

Środowisko rodzinne młodzieży niedostosowanej społecznie jest najczęściej wieloprotymowe, niewydolne wychowawczo, dysfunkcyjne lub patologiczne. Są to najczęściej rodziny niepełne lub zrekonstruowane, w których rodzice rozwiedli się ze względu na problemy z uzależnieniem lub stosowaniem przemocy przez jednego z partnerów. W związku z tym większość dzieci ma za sobą doświadczenie traumy wynikające ze stresogennych warunków życia, deprivacji potrzeb (szczególnie więzi i bezpieczeństwa) oraz rozstania z rodzicem (Noszczyk-Bernasiewicz, 2013). W rodzinach dysfunkcyjnych, w których wychowuje się młodzież niedostosowana społecznie, rodzice nie potrafią właściwie sprawować kontroli rodzicielskiej (jest ona zbyt surowa lub za słaba), aby właściwie kształtować w nich umiejętność stawiania granic sobie i innym (Kucharewicz, 2015). Oprócz tego jedną z głównych przyczyn napięć emocjonalnych, z którymi nie potrafią bezpiecznie radzić sobie dzieci i młodzież, są często występujące konflikty, a mówiąc bardziej precyzyjnie nieumiejętność ich rozwiązywania. Młodzież twierdzi, że zamiast negocjacji i mediacji prowadzonych w duchu dialogu spotykają się ze strony rodziców z krytyką i są przez nich częściej karani niż doceniani. W tej atmosferze kluczowe znaczenie dla rozwoju niedostosowania społecznego ma poczucie osamotnienia wynikające z braku kompetencji rodziców w pomaganiu dzieciom w rozwiązywaniu problemów życiowych (Hucz-Kapłuk i Pytka, 2019). Jeżeli dodamy do tego niski poziom umiejętności komunikacyjnych rodziców oraz zdolności do ustalania i przestrzegania reguł zapewniających domownikom poczucie bezpieczeństwa, to trudno się dziwić, że większość osób przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych (dalej: MOW) zawyża poziom swoich kompetencji społecznych, co utrudnia im prawidłowe funkcjonowanie w relacjach interpersonalnych (Kupiec i Zięciak, 2024).

Symptomy niedostosowania społecznego ujawniają się najpełniej w okresie dorastania. W tym okresie struktury pobudzające w mózgu potrzebę doznań rozwijają się szybciej niż obszary odpowiedzialne za kierowanie uwagą, przewidywanie skutków, odracanie gratyfikacji i refleksyjne podejmowanie decyzji (Steinberg, 2004). Dlatego większość adolescentów cechuje wysoka wrażliwość

i reaktywność emocjonalna przy obniżonej zdolności do samokontroli wraz ze skłonnością do poszukiwania nowych wrażeń (Spear i Varlinskaya, 2010). Należy przy tym pamiętać, że znaczny odsetek nieletnich przebywających w MOW wykazuje także szereg zaburzeń psychicznych (Paluch, 2020), będących skutkiem nieleczonej traumy. Poza tym w wyniku niekorzystnych warunków prenatalnych występować mogą zaburzenia strukturalne i funkcjonalne mózgu, które przyczyniają się do obniżenia sprawności w sferze poznawczej. Stanowi to jedną z przyczyn niepowodzeń szkolnych i związanych z tym zachowań eksternalizacyjnych i internalizacyjnych (Urban, 2000). Obniżenie sprawności intelektualnej skutkuje również ograniczeniem rozumienia norm społecznych oraz deficytem umiejętności przewidywania konsekwencji podejmowanych decyzji, co z kolei obniża zdolność wnioskowania moralnego. Wyniki badań pokazują, że u młodzieży dopuszczającej się przestępstw i wykroczeń dominuje pre-konwencjonalny poziom rozwoju moralnego, który wyraża się w instrumentalnym egoizmie pozwalającym jedynie na relacje wymiany, o ile przynoszą one zysk, lub ogranicza się je wyłącznie do osób bliskich (Groth, 2007).

Jednocześnie najnowsze badania pokazują, że nieletni mają szereg zasobów, które można rozwijać w procesie resocjalizacji, co przyczynia się do poprawy ich dobrostanu psychicznego i tym samym lepszego funkcjonowania społecznego (Dąbrowska, 2023). Odkrywanie w sobie i rozwijanie potencjałów rozwojowych przez młodzież niedostosowaną społecznie może prowadzić do konstruktywnych zmian w tożsamości, kiedy resocjalizacja opiera się na organizowaniu z ich aktywnym udziałem działalności np. artystycznej lub sportowej (Konopczyński, 2006; 2014).

2. PROCES RESOCJALIZACJI W MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKACH WYCHOWAWCZYCH

Uwzględniając przedstawione wyniki badań na temat przejawów i etiologii niedostosowania społecznego, wydaje się oczywiste, że bez organizowania specjalistycznej pomocy trudno jest spodziewać się pożądanых społecznie zmian w psychospołecznym funkcjonowaniu młodzieży, której dotyczy ten problem. Dlatego jedną z instytucji, która zajmuje się resocjalizacją nieletnich jest młodzieżowy ośrodek wychowawczy. Pomijając niejednorodność form i metod oddziaływania stosowanych w poszczególnych placówkach, która wynika ze zróżnicowanego poziomu motywacji i kompetencji pedagogicznych kadry oraz dostępnych zasobów materialnych i finansowych, można – dokonując

pewnego uogólnienia – określić, czego doświadczają nieletni w większości tego typu instytucji.

Wraz z przybyciem do placówki nieletni diametralnie zmienia swoje dotychczasowe środowisko i zaczynają przystosowywać się do zupełnie innych reguł życia. Przyjęcia dokonuje dyrektor placówki zaznajamiając wychowanka z obowiązującym w niej regulaminem i przydzielając go do wyznaczonej grupy wychowawczej. Korzystne jest dla nowo przyjętego wychowanka, jeżeli na początku pobytu porozmawia z nim jeszcze pedagog lub psycholog, aby złagodzić stres związany z utratą wolności, rozstaniem z bliskimi oraz trudnościami adaptacyjnymi w nowym miejscu. Trzeba bowiem mieć na uwadze, że nieletni do MOW nie zgłaszają się dobrowolnie, lecz pod przymusem orzeczenia sądowego, dlatego chronicznie w sposób bierny lub czynny wykazują opór i niechęć do zmiany.

Nieletni w relacjach z rówieśnikami przebywającymi w ośrodku najczęściej doświadczają manipulacji i przemocy, co głównie wynika z zaburzeń występujących u młodzieży niedostosowanej społecznie. Dlatego z reguły nikt nikomu nie ufa, a zawierane znajomości i układy mają charakter koniunkturalny i doraźny. Ponadto w opozycji do formalnie obowiązujących zasad funkcjonowania w placówce istnieją nieformalne struktury i zasady „drugiego życia”, które nobilitację społeczną uzależniają od sprytu opierającego się na kłamstwie, stosowaniu przemocy, okrucieństwie, bezczelności, przeciwstawianiu się wychowawcom i lojalności wobec grupy podkulturowej, do której się przynależy. Między innymi z tego powodu dochodzi do wydarzeń nadzwyczajnych, takich jak bójki, pobicia, ucieczki, samookaleczenia, znęcanie się, próby samobójcze, wykorzystywanie seksualne lub bunt, które u wychowanków doświadczających notorycznie przemocy obniżają poczucie bezpieczeństwa a zwiększają niechęć do przebywania w placówce (Dobijański i in., 2024). W związku z powyższym należy uznać, że tego typu kontakty nie służą wprowadzaniu korzystnych zmian w sobie, lecz przyczyniają się do pogłębiania istniejących zaburzeń i wtórnej demoralizacji.

Innym źródłem doświadczeń nieletnich przebywających w MOW są relacje z wychowawcami. Są one bardziej zróżnicowane i w zależności od poziomu kompetencji pedagogicznych kadry oraz rozwiązań organizacyjnych funkcjonujących w placówce mają negatywny lub pozytywny wpływ na pojawianie się zmian w postawach młodzieży. Wychowawcy, którzy ograniczają swoje oddziaływanie do sprawowania nadzoru oraz stosowaniu sankcji wobec wychowanków za zachowanie niezgodne z regulaminem, wzmacniają w nich w ten sposób niechęć i opór do rzeczywistej, wewnętrznej przemiany. Zamiast tego są w stanie wymusić na wychowankach jedynie zewnętrzną zmianę, ograniczającą

się do zachowania, która jest najczęściej nietrwała i zanika wraz z kolejnym rokiem od opuszczenia placówki (Bartkowicz i Chudnicki, 2015). W tego rodzaju kontaktach panuje duży dystans, a niekiedy nawet wrogość, ponieważ obie strony manipulują sobą nawzajem (Granosik i in., 2015). Nieletni czują, że wychowawcy nie mają do nich zaufania, bo nie pozostawiają im zbyt wiele okazji do samodzielnego planowania oraz realizacji ważnych celów i potrzeb życiowych (Zięciak, 2020).

Oprócz funkcji izolacyjno-kontrolującej oraz opiekuńczej kolejnym źródłem doświadczeń, który może motywować wychowanków do zmiany jest udział w zajęciach pozalekcyjnych. Ich efektywność również zależy od kompetencji i zaangażowania prowadzących, a także rozwiązań organizacyjnych oraz zaplecza materialno-finansowego placówki. Są wychowawcy, którzy potrafią rozbudzić w wychowanku nie tylko zainteresowanie, lecz również pasję do systematycznego uprawiania sportu, turystyki, muzyki, teatru, tańca czy różnych form plastyki. Tego typu oddziaływania stają się katalizatorem zmian w postawach młodzieży niedostosowanej społecznie, o ile wychowawcy potrafią wykorzystywać je do wywoływania tzw. konfliktu wewnętrznego, w którym korzyści z aktywności twórczej i prospołecznej stają się bardziej atrakcyjne niż przejawianie zachowań ryzykownych (Czapów, 1978).

Niezmiernie ważnym źródłem doświadczeń, które prowadzą do korzystnych zmian w psychospołecznym funkcjonowaniu nieletnich, zwłaszcza w kontekście przebytej przez nich i nieleczonej traumy, są oddziaływania terapeutyczne prowadzone przez specjalistów oraz systematyczna praca z psychologiem. Niestety, pomijając zróżnicowaną oceną jakości tego rodzaju zajęć, są one w MOW organizowane incydentalnie, a kontakt ze specjalistami jest zbyt ograniczony, aby mógł być skuteczny (NIK, 2017). Wszystko to sprawia, że w większości tego typu placówek panuje kontrolująco-restrykcyjny klimat społeczny (Staniaszek, 2018), który nie sprzyja wspieraniu wychowanków w dokonywaniu konstruktywnych zmian w sobie, pomimo iż większość z nich deklaruje umiarkowaną (37%) i wysoką (32%) motywację do tego (Kupiec, 2019).

3. METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

Celem przeprowadzonych badań było ustalenie zmian, które dostrzegają w swoim zachowaniu nieletni po umieszczeniu ich przez sąd w placówce resocjalizacyjnej. W zawiązku z tym sformułowano następujące problemy badawcze:

1. Jakie zmiany w swoim zachowaniu dostrzegają nieletni przebywający w MOW?
2. Jakie zmiany w byciu dzieckiem dziecka dostrzegają nieletni przebywający w MOW?
3. Jakie zmiany w byciu uczniem dostrzegają nieletni przebywający w MOW?
4. Jakie zmiany w byciu rówieśnikiem dostrzegają nieletni przebywający w MOW?
5. Jakie zmiany w przejawianiu zachowań problemowych dostrzegają nieletni przebywający w MOW?

Ze względu na diagnostyczny charakter badań oraz brak dostępu do rzetelnych opracowań naukowych dotyczących poruszanego zagadnienia zrezygnowano ze stawiania hipotez. Dążąc do uogólnienia wyników na całą populację, zastosowano ilościową strategię badań, opierając się na metodzie sondażu diagnostycznego (Rubacha, 2008), którą stosuje się do rozpoznawania opinii członków dużych zbiorowości. W tym celu skonstruowano autorski kwestionariusz ankiety, zawierający stwierdzenia pogrupowane w czterech podskalach odnoszących się do funkcjonowania w roli dziecka, ucznia, rówieśnika oraz przejawiania zachowań antyspołecznych przed i po umieszczeniu w ośrodku. Ankietowany po obu stronach każdego stwierdzenia mógł zaznaczyć odpowiedź TAK lub NIE. Rzetelność dla całego narzędzia mierzona współczynnikiem Cornbacha wynosiła $\alpha = 0,71$, natomiast dla poszczególnych podskal było to: funkcjonowanie w roli dziecka (16 pozycji) $\alpha = 0,79$; funkcjonowanie w roli ucznia (18 pozycji) $\alpha = 0,70$; funkcjonowanie w roli rówieśnika (19 pozycji) $\alpha = 0,73$; przejawianie zachowań problemowych (11 pozycji) $\alpha = 0,81$.

Badania przeprowadzono w listopadzie 2018 roku na próbie 506 wychowanków reprezentatywnej dla populacji 4902 nieletnich przebywających w tym czasie w MOW. Zastosowano warstwowy schemat losowania próby badawczej z zachowaniem proporcji płci (75% chłopców i 25% dziewcząt), w którym jednostką losowania była placówka resocjalizacyjna. Wylosowano w ten sposób 12 MOW, z których po odrzuceniu wadliwie wypełnionych ankiet do analizy zakwalifikowano 450 kwestionariuszy. Zbieranie materiału empirycznego polegało na wypełnianiu przez wychowanków papierowych kwestionariuszy wyłącznie w obecności ankietera. Uczestnicy badań zostali poinformowani, kto i w jakim celu je prowadzi, udział był dobrowolny i anonimowy, a każda osoba w dowolnym momencie mogła się z nich wycofać bez podawania powodu. Po zakończeniu ankietowania zebrany materiał został zabezpieczony do dalszej analizy, a wadliwie wypełnione kwestionariusze zniszczone.

4. REZULTATY BADAŃ WŁASNYCH

Najwięcej zmian nieletni przebywający w MOW dostrzegają w pełnieniu roli dziecka, na co wskazują istotne statystycznie różnice niemal we wszystkich wyróżnionych obszarach funkcjonowania w relacji z rodzicami (Tabela 1).

Tabela 1. Zmiany w pełnieniu roli dziecka przez nieletnich przebywających w MOW

Zachowanie		Tak		Nie		Test χ^2 dla df = 1
przeważnie przestrzegam zakazów, które dostaję od rodziców i wykonuję ich polecenia	przed	113	25,8%	325	74,2%	$\chi^2 = 122,5$ $V = 0,397$, $p < 0,001$
	obecnie	323	73,2%	118	26,8%	
często zamiast spokojnie rozmawiać kłócę się z rodzicami lub obrażam się na nich	przed	221	50,3%	218	49,7%	$\chi^2 = 87,5$
	obecnie	88	20,1%	349	79,9%	$V = 0,316$, $p < 0,001$
nie okłamuję rodziców i dotrzymuję złożonych przed nimi obietnic	przed	171	39,6%	261	60,4%	$\chi^2 = 57,3$
	obecnie	283	65,1%	152	34,9%	$V = 0,257$, $p < 0,001$
jestem wdzięczny rodzicom za to, co dla mnie zrobili, i chętnie im to okazuję	przed	283	65,5%	149	34,5%	$\chi^2 = 33,4$
	obecnie	359	82,7%	75	17,3%	$V = 0,197$, $p < 0,001$
często dostarczam rodzicom powodów do zmartwień i wstydu	przed	256	59,5%	174	40,5%	$\chi^2 = 88,4$
	obecnie	120	27,8%	312	72,2%	$V = 0,320$, $p < 0,001$
pomagam rodzicom w domu (sprzątanie, gotowanie, zakupy, opieka nad rodzeństwem)	przed	286	65,7%	149	34,3%	$\chi^2 = 33,7$
	obecnie	360	82,9%	74	17,1%	$V = 0,197$, $p < 0,001$
często szczerze rozmawiam z rodzicami o swoim życiu	przed	155	35,7%	279	64,3%	$\chi^2 = 22,9$
	obecnie	224	51,9%	208	48,1%	$V = 0,163$, $p < 0,001$
w ogóle nie przejmuję się krytyką rodziców, wiem swoje i nie zamierzam nic zmieniać	przed	215	49,9%	216	50,1%	$\chi^2 = 22,8$
	obecnie	147	33,9%	287	66,1%	$V = 0,162$, $p < 0,001$
najczęściej spędzam czas przed komputerem lub poza domem	przed	297	68,4%	137	31,6%	$\chi^2 = 28,5$
	obecnie	222	50,7%	216	49,3%	$V = 0,181$, $p < 0,001$

czasem podkradam rodzicom pieniądze	przed	137	31,6%	297	68,4%	$\chi^2 = 59,3$
	obecnie	45	10,3%	391	89,7%	$V = 0,261,$ $p < 0,001$
zdarza się, że wracam do domu pijany lub pod wpływem narkotyków	przed	276	63,2%	161	36,8%	$\chi^2 = 47,2$
	obecnie	174	39,9%	262	60,1%	$V = 0,233,$ $p < 0,001$
bywa, że przez kilka dni nie wracam do domu, a rodzice nie wiedzą gdzie jestem	przed	205	46,8%	233	53,2%	$\chi^2 = 75,6$
	obecnie	84	19,2%	354	80,8%	$V = 0,294,$ $p < 0,001$
zawsze odbieram telefony od rodziców i wracam do domu o umówionej godzinie,	przed	159	36,5%	277	63,5%	$\chi^2 = 42,4$
	obecnie	254	58,5%	180	41,5%	$V = 0,221,$ $p < 0,001$
buntuję się przeciw rodzicom, pyskuje im i obrażam używając przekleństw	przed	178	41,0%	256	59,0%	$\chi^2 = 69,1$
	obecnie	73	16,7%	365	83,3%	$V = 0,280,$ $p < 0,001$
rodzice dostrzegają we mnie więcej zalet niż wad	przed	231	54,7%	191	45,3%	$\chi^2 = 10,6$
	obecnie	281	65,7%	147	34,3%	$V = 0,112,$ $p < 0,001$
nie uważam się za dobrego syna/dobrą córkę	przed	231	53,3%	202	46,7%	$\chi^2 = 2,7$
	obecnie	207	47,8%	226	52,2%	$V = 0,055,$ n.i.

Źródło: badania własne.

Analiza uzyskanych wyników wskazuje na wyraźny wzrost szacunku i posłuszeństwa nieletnich w relacjach z rodzicami, wyrażający się większą akceptacją ich oczekiwań. Pobyt w placówce sprzyja także u większości wychowanków wzrostowi zaufania do rodziców. Pomimo korzystnych zmian nadal połowa z nich jeżdżąc na przepustki większość czasu spędza przed komputerem lub poza domem, co może świadczyć o słabej więzi i niskim poziomie komunikacji w relacjach z rodzicami. Jednak najbardziej zaskakujący jest fakt, że pomimo deklarowanych zmian w wielu aspektach zachowania względem rodziców, blisko połowa badanych zarówno przed jak i w trakcie pobytu w ośrodku nie uważa się za dobrego syna lub córkę, co może wynikać z poczucia winy za stwarzane problemy i wyrządzone im krzywdy.

Na drugim miejscu pod względem deklarowanych przez nieletnich zmian w zachowaniu po umieszczeniu w placówce resocjalizacyjnej znajduje się funkcjonowanie w roli ucznia, o czym świadczą istotnie statystycznie różnice oraz wartości współczynników kontyngencji we wszystkich wyróżnionych obszarach dotyczących realizacji obowiązków szkolnych (Tabela 2).

Tabela 2. Zmiany w pełnieniu roli ucznia przez nieletnich przebywających w MOW

Zachowanie		Tak		Nie		Test χ^2 dla $df = 1$
uczę się systematycznie i dokładnie odrabiam pracę domową	przed	85	19,2%	357	80,8%	$\chi^2 = 227,8$
	obecnie	308	69,7%	134	30,3%	$V = 0,508$, $p < 0,001$
nie zależy mi na ocenach w szkole i zamiast uczyć się wolę inaczej spędzać czas	przed	267	59,6%	170	38,9%	$\chi^2 = 69,9$
	obecnie	144	32,9%	294	67,1%	$V = 0,283$, $p < 0,001$
uważam, że wiedza, którą zdobywa się w szkole, jest przydatna w życiu	przed	248	56,4%	192	43,6%	$\chi^2 = 98,2$
	obecnie	104	23,6%	336	76,4%	$V = 0,334$, $p < 0,001$
zamiast pracować na lekcji przeskadam w jej prowadzeniu	przed	272	61,7%	169	38,3%	$\chi^2 = 140,4$
	obecnie	99	22,3%	344	77,7%	$V = 0,398$, $p < 0,001$
nie przejmuję się poleceniami nauczycieli, ignoruję ich lub kłócę się z nimi	przed	275	62,4%	166	37,6%	$\chi^2 = 113,8$
	obecnie	119	26,7%	326	73,3%	$V = 0,358$, $p < 0,001$
kiedy czegoś nie umiem, to ściągam na sprawdzianach	przed	329	75,1%	109	24,9%	$\chi^2 = 14,5$
	obecnie	281	63,3%	163	36,7%	$V = 0,128$, $p < 0,001$
często pomagam innym, tłumacząc im trudniejsze zadania	przed	147	33,3%	294	66,7%	$\chi^2 = 37,8$
	obecnie	239	53,8%	205	46,2%	$V = 0,207$, $p < 0,001$
mam tyle zajęć, że prawie zawsze brakuje mi czasu na naukę	przed	195	44,1%	247	55,9%	$\chi^2 = 15,1$
	obecnie	139	31,4%	303	68,6%	$V = 0,131$, $p < 0,001$
lubię czytać książki i uczyć się z nich nowych rzeczy	przed	134	30,5%	305	69,5%	$\chi^2 = 36,2$
	obecnie	222	50,2%	218	49,5%	$V = 0,203$, $p < 0,001$
uczestniczę w różnych konkursach lub zawodach, w których godnie reprezentuje szkołę	przed	192	43,3%	247	56,3%	$\chi^2 = 6,0$
	obecnie	229	52,0%	211	48,0%	$V = 0,083$, $p = 0,02$
nie przeklinam w obecności nauczycieli i rówieśników	przed	147	33,5%	292	66,5%	$\chi^2 = 3,14$
	obecnie	173	39,2%	268	60,8%	$V = 0,060$, n.i.
nauczyciele skarżą się rodzicom na moje zachowanie	przed	294	67,6%	141	32,4%	$\chi^2 = 196,0$
	obecnie	88	20,4%	344	79,6%	$V = 0,476$, $p < 0,001$

w ogóle nie kłamię i zawsze dotrzymuję słowa	przed	127	29,1%	310	70,9%	$\chi^2 = 21,6$
	obecnie	192	44,2%	242	55,8%	V = 0,158, p < 0,001
jak mnie ktoś w szkole zdenerwuje, to potrafię mu nieźle przyłożyć	przed	295	67,7%	141	32,3%	$\chi^2 = 48,9$
	obecnie	195	44,2%	246	55,8%	V = 0,236, p < 0,001
nie spóźniam się na lekcję	przed	175	40,0%	263	60,0%	$\chi^2 = 5,2$
	obecnie	209	47,6%	230	52,4%	V = 0,08, p=0,05
często opuszczam lekcję w szkole i mam słabą frekwencję	przed	307	69,9%	132	30,1%	$\chi^2 = 215,1$
	obecnie	91	20,7%	349	79,3%	V = 0,495, p < 0,001
nauczyciele doceniają moje sukcesy w nauce i zachowaniu	przed	171	39,0%	268	61,0%	$\chi^2 = 92,3$
	obecnie	312	71,2%	126	28,8%	V = 0,324, p < 0,001
uważam, że jestem dobrym uczniem	przed	128	29,4%	308	70,6%	$\chi^2 = 82,7$
	obecnie	261	58,3%	174	40,0%	V = 0,308, p < 0,001

Źródło: badania własne.

Zmiany te w szczególności dotyczą obecności i poprawy zachowania na lekcjach, systematycznego odrabiania prac domowych, co jest w większości skutkiem sprawnie działającego nadzoru i konsekwentnie stosowanych sankcji przez personel placówki. O tym, że zachodzące zmiany mogą być bardziej efektem oddziaływań kontroli zewnętrznej, a nie zdolności do samokontroli związanej ze zmianą postawy wobec nauki, świadczy wzrost odsetka nieletnich, którzy po umieszczeniu w placówce uważają, że wiedza, którą zdobywa się w szkole, nie będzie im przydatna w dalszym życiu. Można więc przyjąć, że chodzą do szkoły i wypełniają obowiązki uczniowskie nie z własnej woli, lecz pod przymusem. Na pozorności, a tym samym nietrwałość deklarowanych zmian w pełnionej w ośrodku roli ucznia, wskazuje również to, że nadal ponad połowa z nich ściąga na sprawdzianach i przeklina (częściej w obecności koleżanek i kolegów niż nauczycieli), a blisko połowa spóźnia się na lekcje.

Nie można jednak ignorować faktu, że znaczna część wychowanków deklaruje, że wraz z rozpoczęciem nauki w ośrodku bardziej polubiła czytanie książek i uczenie się nowych rzeczy. W dużej mierze może mieć to związek z tym, że czuje się bardziej doceniana za pracę na lekcji przez obecnych nauczycieli, którzy dostosowują wymagania do możliwości uczniów. Stąd też z przeprowadzonych badań wynika wzrost zadowolenia nieletnich z wypełniania obowiązków uczniowskich w porównaniu z okresem przed skierowaniem ich do ośrodka.

W zdecydowanie mniejszym stopniu wychowankowie przebywający w MOW deklarowali natomiast zmiany zachowania w relacjach z rówieśnikami, czego dowodem jest brak statystycznie istotnych różnic w większości (ponad połowa) przyjętych wskaźników funkcjonowania w tej roli (Tabela 3).

Tabela 3. Zmiany w pełnieniu roli rówieśnika przez nieletnich przebywających w MOW

Zachowanie		Tak		Nie		Test χ^2 , df = 1
w szkole nie szukam kontaktów z kolegami/koleżankami, bo nie mam do nich zaufania	przed	137	31,3%	301	68,7%	$\chi^2 = 1,1$
	obecnie	152	34,5%	288	65,5%	V = 0,035, n.i.
mojej dziewczynie/ chłopakowi zależy, żebym uczył(a) się dobrze w szkole	przed	301	71,7%	119	28,3%	$\chi^2 = 8,2$
	obecnie	335	80,1%	83	19,9%	V = 0,099, p = 0,01
niektóre koleżanki/ koledzy opowiadają mi czasem o swoich problemach	przed	352	80,5%	85	19,5%	$\chi^2 = 0,7$
	obecnie	361	82,8%	75	17,2%	V = 0,029, n.i.
lubię pożartować z wad lub błędów, które popełniają moi koledzy/ koleżanki	przed	260	59,8%	175	40,2%	$\chi^2 = 13,2$
	obecnie	206	47,5%	228	52,5%	V = 0,123, p < 0,001
większość znajomych potrafi tylko brać, więc ja jestem taki(a) sam(a) wobec nich	przed	178	40,6%	260	59,4%	$\chi^2 = 1,4$
	obecnie	160	36,8%	275	63,2%	V = 0,040, n.i.
staram się tak wpływać na ludzi w szkole, aby zawsze było po mojej myśli	przed	200	45,6%	239	54,4%	$\chi^2 = 6,4$
	obecnie	163	37,1%	276	62,9%	V = 0,086, p = 0,02
większość klasy mnie lubi, dlatego czuje się dobrze z tymi ludźmi	przed	324	75,3%	106	24,7%	$\chi^2 = 0,4$
	obecnie	317	73,4%	115	26,6%	V = 0,023, n.i.
umiem pocieszyć koleżankę/ kolegę w trudnej sytuacji lub udzielić dobrej rady	przed	344	78,9%	92	21,1%	$\chi^2 = 3,3$
	obecnie	364	83,7%	71	16,3%	V = 0,061, n.i.
moim bliskim kolegom/ koleżankom zależy na ukończeniu szkoły	przed	294	67,6%	141	32,4%	$\chi^2 = 8,0$
	obecnie	333	76,2%	104	23,8%	V = 0,096, p = 0,01
szybko się obrażam lub denerwuję, kiedy ktoś sobie ze mnie żartuje	przed	188	43,0%	249	57,0%	$\chi^2 = 1,9$
	obecnie	167	38,5%	267	61,5%	V = 0,046, n.i.
mam koleżankę/ kolegę, z którą (-rym) lubię spędzać czas	przed	342	79,4%	89	20,6%	$\chi^2 = 0,02$
	obecnie	347	79,8%	88	20,2%	V = 0,005, n.i.

zawsze jestem szczerzy(a) wobec kolegów/koleżanek i dotrzymuje danego słowa	przed	264	60,4%	173	39,6%	$\chi^2 = 15,2$
	obecnie	319	72,8%	119	27,2%	V = 0,132, p < 0,001
zawsze mogę liczyć na pomoc kolegów/koleżanek w trudnych chwilach	przed	307	70,4%	129	29,6%	$\chi^2 = 0,1$
	obecnie	304	69,4%	134	30,6%	V = 0,011, n.i.
często kłócę się z kolegami/koleżankami	przed	156	35,9%	278	64,1%	$\chi^2 = 0,03$
	obecnie	158	36,5%	275	63,5%	V = 0,006, n.i.
z dziewczyną/chłopakiem przeważnie imprezujemy i robimy różne wygłupy	przed	189	44,9%	232	55,1%	$\chi^2 = 12,5$
	obecnie	140	33,0%	284	67,0%	V = 0,122, p < 0,001
mój chłopak/dziewczyna czasem zażywa narkotyki/pije alkohol	przed	147	34,7%	277	65,3%	$\chi^2 = 2,9$
	obecnie	125	29,2%	303	70,8%	V = 0,059, n.i.
często pomagamy sobie nawzajem z dziewczyną/z chłopakiem w nauce	przed	193	45,4%	232	54,6%	$\chi^2 = 2,4$
	obecnie	217	50,7%	211	49,3%	V = 0,053, n.i.
mam dziewczynę/chłopaka, którą (którego) Kocham z wzajemnością	przed	290	68,4%	134	31,6%	$\chi^2 = 5,3$
	obecnie	320	75,5%	104	24,5%	V = 0,078, p = 0,05
moi przyjaciele robią czasem rzeczy nielegalne (zabronione)	przed	315	72,4%	120	27,6%	$\chi^2 = 7,8$
	obecnie	278	63,6%	159	36,4%	V = 0,094 p = 0,01

Źródło: badania własne.

W pierwszej kolejności świadczy o tym utrzymywanie przez ponad połowę z nich znajomości z koleżankami i kolegami, którzy łamią prawo. To wobec nich większość badanych nadal deklaruje swoją lojalność i wzajemną pomoc w potrzebie. Nadal ponad jedna trzecia z badanych przyznaje się do swojej impulsywności w kontaktach z rówieśnikami, która najprawdopodobniej jest jedną z kluczowych przyczyn konfliktów między nimi. Niepokojąco wysoki jest również odsetek wychowanków (30–33%), którzy nadal prowadzą imprezowy styl życia polegający na nadużywaniu substancji psychoaktywnych w towarzystwie rówieśników.

Wraz z umieszczeniem nieletnich przez sąd rodzinny w placówce resocjalizacyjnej w niewielkim stopniu uległo zmianie przejawianie przez nich zachowań destrukcyjnych, o czym świadczą niskie wartości współczynnika V-Cramera. Dodajmy, że spadek tego typu aktywności jest wynikiem izolacji, która utrudnia dostęp do środków psychoaktywnych, oraz sprawnie działającej kontroli, którą sprawuje w ośrodku personel resocjalizujący.

Tabela 4. Zmiany w zachowaniach problemowych podejmowanych przez nieletnich w MOW

Zachowanie dewiacyjne		Tak		Nie		Test χ^2 , df = 1
czasem bywam agresywny(a), wdaję się w bójki, stosuję przemoc	przed	307	70,3%	130	29,7%	$\chi^2 = 47,2$
	obecnie	206	47,4%	229	52,6%	V = 0,233, p < 0,001
palę marihuanę	przed	279	64,6%	156	35,4%	$\chi^2 = 22,2$
	obecnie	213	48,7%	224	51,3%	V = 0,160, p < 0,001
bywa, że nadużywam alkoholu	przed	295	67,8%	140	32,2%	$\chi^2 = 22,5$
	obecnie	227	52,1%	209	47,9%	V = 0,161, p < 0,001
przynajmniej raz w miesiącu spożywam alkohol	przed	275	62,9%	162	37,1%	$\chi^2 = 32,4$
	obecnie	191	43,7%	246	56,3%	V = 0,193, p < 0,001
uprawiam seks	przed	274	63,0%	161	37,0%	$\chi^2 = 2,3$
	obecnie	252	57,9%	183	42,1%	V = 0,052, n.i.
oglądam strony z materiałami erotycznymi w internecie	przed	156	35,9%	279	64,1%	$\chi^2 = 4,1$
	obecnie	129	29,5%	309	70,5%	V = 0,068, p = 0,05
czasem coś ukradnę	przed	196	45,0%	240	55,0%	$\chi^2 = 34,5$
	obecnie	113	25,9%	323	74,1%	V = 0,195, p < 0,001
zdarza mi się niszczyć urządzenia publiczne	przed	242	55,4%	195	44,6%	$\chi^2 = 54,2$
	obecnie	135	30,8%	304	69,2%	V = 0,241, p < 0,001
zażywam narkotyki	przed	247	56,9%	187	43,1%	$\chi^2 = 30,5$
	obecnie	167	37,3%	270	61,8%	V = 0,187, p < 0,001
otrzymuję wynagrodzenie za uprawianie z kimś seksu	przed	44	10,1%	392	89,9%	$\chi^2 = 0,5$
	obecnie	38	8,5%	399	91,3%	V = 0,024, n.i.
opuszczam bez usprawiedliwienia zajęcia szkolne	przed	333	76,4%	103	23,6%	$\chi^2 = 268,0$
	obecnie	91	20,9%	344	79,1%	V = 0,555, p < 0,001

Źródło: badania własne.

W związku z przytoczonymi danymi warto zwrócić uwagę, że najbardziej zmniejszyło się u wychowanków wagarowanie, ponieważ są codziennie doprowadzani przez wychowawców na lekcje, a opuszczanie zajęć w szkole jest karane utratą cennych przywilejów (np. korzystania z telefonu w wyznaczonych godzinach, wyjazdu na przepustkę) lub innymi uciążliwymi ograniczeniami. W umiarkowanym stopniu młodzież podczas pobytu w ośrodku uczy się kontrolować swoją agresję, chociaż nadal połowa z nich stosuje przemoc i wdaje się w bójki, a blisko jedna trzecia dopuszcza się aktów wandalizmu. Niewielkie,

choć istotne statystycznie, są różnice w zażywaniu środków psychoaktywnych. Zaskakujące jest jednak, że pomimo utrudnionego dostępu do tego typu substancji nadal połowa badanych deklaruje palenie marihuany oraz regularne spożywanie i upijanie się alkoholem, a ponad jedna trzecia zażywanie „twardych” narkotyków. Pobyt w MOW nie motywuje nieletnich do zmian w zakresie podejmowania ryzykownych zachowań seksualnych. Ponad połowa z nich przyznaje się do podejmowania współżycia seksualnego, jedna trzecia do oglądania pornografii, a 8% do uprawiania prostytutki.

DYSKUSJA I WNIOSKI Z BADAŃ WŁASNYCH

Wyniki badań własnych wskazują, że nieletni przebywający w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych największe zmiany dostrzegają w poprawie swojego zachowania względem rodziców oraz funkcjonowaniu w roli ucznia, natomiast znacznie mniejsze, choć również istotne statystycznie, w relacjach z kolegami i koleżankami oraz przejawianiu zachowań problemowych.

Wychowankowie przebywający w izolacji ze względu na długotrwałą rozłąkę z rodzicami mają silną motywację do zmiany funkcjonowania w roli dziecka. Może to też wynikać z poczucia winy związanego z przekonaniem, że wielokrotnie zawiedli zaufanie najbliższych i przysporzyli im wiele przykrości oraz problemów swoim krzywdzącym postępowaniem. A ponieważ zależy im na odzyskaniu wolności, co równoznaczne jest z uzyskaniem zgody na powrót do domu, starają się zmienić swoją postawę wobec rodzicielskich oczekiwań, aby przekonać sąd do uchylenia środka wychowawczego ze względu na wykazywane postępy w resocjalizacji. Poza tym należy pamiętać, że pomimo niewydolności wychowawczej i dysfunkcjonalności wielu rodzin, nadal istnieje silna więź emocjonalna pomiędzy rodzicem a dzieckiem przebywającym w placówce, która istotnie motywuje je do zmiany swojego zachowania.

Poprawa funkcjonowania jako uczeń wynika natomiast w dużej mierze ze sprawnie działającego systemu kontroli (nadzoru i sankcji) w placówce, na terenie której umiejscowiona jest szkoła. Co więcej, większość nieletnich twierdzi, że głównym powodem umieszczenia ich w ośrodku wychowawczym było systematyczne uchylanie się od realizacji obowiązku szkolnego. Dlatego chcąc uzyskać zgodę na powrót do środowiska starają się zmieniać swój stosunek do nauki szkolnej. Pomaga im w tym niewątpliwie system nauczania w MOW, który opiera się na realizacji indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego. Uwzględnia on dostosowanie wymagań, metod i tempa nauczania do

indywidualnych potrzeb, deficytów i zasobów każdego wychowanka. W związku z tym uczniowie, którzy w dotychczasowej karierze szkolnej napotykali na trudności w nauce, które prowadziły do niepowodzeń i zniechęcenia, mogą liczyć na większą wyrozumiałość oraz wsparcie nauczycieli i wychowawców. Dlatego też zmiana w tym obszarze funkcjonowania jest dla nich łatwiejsza do osiągnięcia niż w innych.

Trudność w dokonywaniu zmian w roli rówieśnika może wynikać z faktu, że nieletni(a) po umieszczeniu w ośrodku nadal pozostaje w kręgu oddziaływań mniej lub bardziej zdemoralizowanych koleżanek lub kolegów. Pomimo że ten negatywny wpływ stara się osłabić personel pedagogiczny, to jednak silny wpływ ma również przebywająca tam młodzież niedostosowana społecznie. Kieruje się ona podkulturowymi zasadami, które określają, jakiego zachowania oczekuje się od „dobrego” kolegi i koleżanki. Obecność „drugiego życia” w placówce resocjalizacyjnej utrudnia także, a czasami wręcz uniemożliwia nieletnim, zaprzestanie zachowań problemowych. Jednak niezależnie od tego za główną przyczynę trudności w dokonywaniu zmian w tym obszarze funkcjonowania należy uznać złożoność etiologii i mechanizmów podtrzymujących motywację do ich przejawiania. Wprowadzanie zmian wymaga bowiem większej współpracy ze specjalistami (psychologiem, psychiatrą, psychoterapeutą), dla której przy obecnej organizacji w większości MOW nie ma sprzyjających warunków.

Dla nastolatków umieszczenie przez sąd w placówce resocjalizacyjnej oznacza nagłą i radykalną zmianę dotychczasowego środowiska społecznego i konieczność przystosowania się do życia w instytucji, w której systemowo zorganizowane oddziaływania wdrażają do kompletnie innego niż do tej pory pełnienia ról społecznych. Równoległe pojawia się inny, równie silnie motywujący katalizator zmiany, którym jest świadomość utraty swobody oraz nadzieja na jej odzyskanie w wyniku poprawy swojego zachowania. Innym ważnym czynnikiem, który pomaga nieletnim w dokonywaniu zmian, są lepsze od dotychczasowych możliwości rozwoju zainteresowań i umiejętności ze względu na dobre zaplecze infrastrukturalne placówki oraz odpowiednie kompetencje kadry pedagogicznej. Uwzględniając tylko wymienione czynniki, łatwiej zrozumieć dlaczego większość wychowanków przebywających w MOW deklaruje tak wiele korzystnych zmian w swoim zachowaniu. Są one jednak przede wszystkim rezultatem sprawnie działającej kontroli i izolacji, co sprawia, że są niestety krótkotrwałe. Potwierdzają to badania przeprowadzone przez NIK, z których wynika, że po opuszczeniu placówki około 30% wychowanków ponownie wchodzi w konflikt z prawem, a z każdym następnym rokiem odsetek ten wzrasta nawet do 60% (NIK, 2017).

Przyczyn takiego stanu rzeczy należy doszukiwać się w totalnym charakterze oddziaływań resocjalizacyjnych prowadzonych w MOW (Ambrozik, 2013) oraz braku współpracy ze środowiskiem lokalnym w procesie reintegracji społecznej wychowanków opuszczających tego typu placówki (Ambrozik, 2010). Za mało pozostawia się wychowankom przebywającym w MOW autonomii przy podejmowaniu decyzji o zmianie, za mało wspiera rozwój ich kompetencji, aby potrafili sprostać planowanym zmianom. Należy również pamiętać, że zdolność do samoregulacji wymaga więzi, relacji opartej na zaufaniu z osobami wychowującymi, która powstaje przez okazywanie szacunku, otwartość na potrzeby i wspieranie w naprawianiu popełnianych błędów w procesie uczenia się. Dzięki temu wzrasta samoocena, która wynika z poczucia sprawstwa doświadczanego w trakcie dobrowolnie podejmowanych aktywności (Ryan i Deci, 2000). Jest to podstawowy warunek rozwoju samokontroli, jednego z głównych celów resocjalizacji, który opiera się na wewnętrznej motywacji do przeciwstawiania się pokusie łamania norm społecznych (Pytko, 2000).

Podsumowując, uzyskane wyniki wskazują, że nieletni przebywający w MOW deklarują istotne zmiany w swoim zachowaniu w porównaniu z funkcjonowaniem w roli dziecka, ucznia i rówieśnika przed umieszczeniem w placówce. Jednakże jest ona prawdopodobnie u większości badanych nietrwała i zanika po opuszczeniu ośrodka. Dzieje się tak dlatego, że prowadzone oddziaływania resocjalizacyjne ograniczają się przeważnie do kontroli zachowania, brakuje natomiast pracy terapeutycznej nad wewnętrznymi zaburzeniami. Bez niej i bez kształtowania wewnętrznej motywacji do zmiany, opierającej się na zapewnieniu autonomii, budowaniu relacji oraz rozwijaniu kompetencji społecznych, nawet najbardziej atrakcyjne formy spędzania czasu wolnego i rozwoju zainteresowań nie wystarczą, aby zachodzące zmiany były trwałe i ułatwiały reintegrację społeczną.

BIBLIOGRAFIA

- AMBROZIK, W. (2010). Społeczność lokalna jako płaszczyzna funkcjonowania systemu profilaktyczno-resocjalizacyjnego. *Resocjalizacja Polska*, (1), 157–173.
- AMBROZIK, W. (2013). Totalny, stygmatyzujący i wykluczający charakter oddziaływań resocjalizacyjnych. *Resocjalizacja Polska*, (5), 13–21.
- BARTKOWICZ, Z., i CHUDNICKI, A. (2015). Konflikty z prawem byłych wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych. *Resocjalizacja Polska*, (10), 137–148.
- CZAPÓW, Cz. (1978). *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*. PWN.
- DĄBROWSKA, A. (2023). *Zasoby osobiste i społeczne a dobrostan psychiczny wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- DOBIJAŃSKI, M., KAMIŃSKI, A., KUPIEC, H., i MIELCZAREK, M. (2024). *Wydarzenia nadzwyczajne w placówkach resocjalizacyjnych: uwarunkowania, przejawy i metody zapobiegania*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- GRANOSIK, M., GULCZYŃSKA, A., i SZCZEPANIK, R. (2015). Przekształcanie klimatu społecznego ośrodków wychowawczych dla młodzieży nieprzystosowanej społecznie (MOS i MOW), czyli o potrzebie rozwoju dyskursu profesjonalnego oraz działań upełnomocniających. W: J. E. Kowalska, A. Sobczak i A. Kaźmierczak (red.), *Zapobieganie wykluczeniu z systemu edukacji dzieci i młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Dobre praktyki pracy edukacyjnej* (s. 195–230). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- GROTH, J. (2007). Rozumowanie moralne nieletnich przestępców. *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*, 69(3), 191–205.
- HUCZUK-KAPLUK, S., i PYTKA, A. (2019). Funkcjonowanie w rodzinie nieletnich z ośrodków kuratorskich. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 585(10), 23–34. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.6836>
- KONOPCZYŃSKI, M. (2006). *Metody twórczej resocjalizacji. Teoria i praktyka wychowawcza*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- KONOPCZYŃSKI, M. (2014). *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- KUCHAREWICZ, J. (2015). Dlaczego dziecko staje się przestępcą? Funkcjonowanie rodziny a rodzaj zachowania przestępczego nieletnich chłopców. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie*, 85, 245–261.
- KUPIEC, H. (2019). *Tożsamość nieletnich a motywacja do zmiany w warunkach placówki resocjalizacyjnej*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- KUPIEC, H., i ZIĘCIAK, M. (2024). Kompetencje społeczne nieletnich przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. *Probacja*, (1), 55–78. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.4140>
- LIPKOWSKI, O. (1976). *Resocjalizacja*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
- NIK (2017). *Działalność resocjalizacyjna młodzieżowych ośrodków wychowawczych [raport]*. Nr ewid. 153/2017/P/17/099/LSZ. <https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/17/099/>
- NOSZCZYK-BERNASIEWICZ, M. (2013). Płynna struktura rodzin pochodzenia w biografiiach nieletnich przestępców. W: M. Bargeł, E. Janigová, E. Jarosz i M. Jůzl (red.), *Sociální pedagogika v kontextu životních etap člověka* (s. 415–426). Institut mezinárodních studií.
- PALUCH, M. (2020). *Profilaktyka problemów zdrowia psychicznego w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych w 2019 roku. Wyniki badania ankietowego*. Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- PYTKA, L. (2000). *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- RUBACHA, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- RYAN, M. R., i DECI, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>
- SPEAR, L. P., i VARLINSKAYA, E. I. (2010). Sensitivity to ethanol and other hedonic stimuli in an animal model of adolescence: Implications for prevention science?. *Developmental Psychobiology*, 52(3), 236–243. <https://doi.org/10.1002/dev.20457>
- STANIASZEK, M. (2018). Diagnoza klimatu społecznego młodzieżowych ośrodków wychowawczych w Polsce. *Studia Pedagogica Ignatiana*, 21(1), 175–197. <https://doi.org/10.12775/SPI.2018.1.008>
- STEINBERG, L. (2004). Risk taking in adolescence: What changes, and why?. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1021(1), 51–58. <https://doi.org/10.1196/annals.1308.005>

- URBAN, B. (2000). *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Dz.U. 2022, poz. 1700.
- WÓJCIK, D. (1984). *Nieprzystosowanie społeczne młodzieży. Analiza psychologiczno-kryminologiczna*. Ossolineum
- ZIĘCIAK, M. (2020). *Samodzielność i usamodzielnianie wychowanków w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

POBYT NIELETNICH W PLACÓWCE RESOCJALIZACYJNEJ JAKO DOŚWIADCZENIE MOTYWUJĄCE DO ZMIANY

STRESZCZENIE

Jednym z najbardziej rozpowszechnionych, zarówno w teorii, jak i praktyce, wskaźników efektywności resocjalizacji są zachodzące u osób niedostosowanych społecznie zmiany w zachowaniu. Artykuł zawiera wyniki badań, których celem było rozpoznanie zmian, które dostrzegają nieletni przebywający w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. W tym celu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego i na próbie 506 nieletnich z 12 losowo wybranych placówek w kraju przeprowadzono ankietę w kontakcie bezpośrednim. Uzyskane dane wskazują, że nieletni doświadczający pobytu w tego typu placówkach największe zmiany dostrzegają w poprawie swojego zachowania względem rodziców oraz funkcjonowaniu w roli ucznia, natomiast znacznie mniejsze, choć również istotne statystycznie, w relacjach z kolegami i koleżankami oraz przejawianiu zachowań problemowych. Odnotowane zmiany w zachowaniu nieletnich są jednak w większości krótkotrwałe (zanikają po opuszczeniu ośrodka), gdyż są głównie rezultatem kontroli sprawowanej przez wychowawców oraz rozwijania zainteresowań na zajęciach w czasie wolnym od obowiązków szkolnych, a nie wewnętrznej przemiany.

Słowa kluczowe: resocjalizacja; zmiana; nieletni; młodzieżowe ośrodki wychowawcze

PLACEMENT IN A YOUTH DETENTION CENTER AS AN EXPERIENCE ENCOURAGING CHANGE

SUMMARY

One of the most common indicators of the effectiveness of resocialization, both in theory and practice, is the behavioral changes observed in socially maladjusted individuals. This article presents the results of a study designed to identify behavioral changes that minors residing in youth care centers notice in their own behavior. A diagnostic survey was used to conduct face-to-face interviews of 506 minors from 12 randomly selected facilities across the country. The results indicate that minors placed in such facilities perceive the greatest changes in their behavior toward their parents and in their functioning as students, while significantly lesser changes, though still statistically significant, are observed in their relationships with peers, as well as their manifestation of problem behaviors. However, the observed changes are mostly short-lived (they disappear after leaving the center), as they are primarily due to oversight conducted by educators and their own extracurricular pursuits.

Keywords: resocialization; change; adolescents; youth care centers